

2 Karaktärisering av kapellanläggningen

Agö hamn från söder. Foto: Daniel Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2005-08-22.

2.1 Miljön kring kapellet

Drygt en mil söder om Hornslandet ligger Agön, den största och yttersta av de fyra stora öar som ligger på rad i öst-västlig riktning i den sydöstra delen av Hudiksvalls skärgård. Merparten av ön är täckt av tallskog. Marken är stenig och bevuxen med ljung och bärris. Bebyggelsen på Agön är huvudsakligen lokaliserad till den naturliga hamn som ligger på öns södra del, som emellertid har blivit allt mindre genom den alltjämt pågående landhöjningen. På öns östra del, som utgör en utpost mot det öppna havet, ligger en fyr och här finns även några bostadshus. Agön och de närbelägna stora öarna har sedan århundraden varit befolkade av fiskare, exempelvis har på grannön Drakön påträffats rester av terrasseringar och husgrunder vilka i samband med utgrävningar daterats till 1300-talet. Från 1600-talets början kom fiskarna från Hudiksvall, men även Gävlefiskare har varit verksamma i området. År 1997 drabbades Agön av en omfattande skogsbrand som ödelade stora delar av öns skogar och länge även hotade hela fiskeläget, som emellertid undgick att förstöras genom att vinden vände.

Kapellmiljön på Agön består av kapellet som ligger hundratalet meter väster om fiskeläget, väl synligt från havet, samt prästkammaren som är belägen i den nordvästra delen av fiskeläget.

2.2 Kapellet

Agö kapell från sydost. Till vänster i bild syns även soluret på sin vitmålade piedestal. Foto: Daniel Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2005-08-22.

Enligt traditionen hade det nuvarande kapellet en föregångare på Agön som låg ”norr ut in på gröna slätten”. Den äldsta delen av det nuvarande kapellet uppfördes 1660, men kapellet fick sin nuvarande form under 1830-talet då byggnaden förlängdes mot öster till nuvarande storlek. **Byggnaden består av ett rektangulärt rum med sadeltak, med tillbyggt vapenhus mot väster med pyramidformat tak.**

Kapellets timmerstomme vilar på hörnstenar och väggarna är klädda med stående locklistpanel målad i ljusgul kulör. Byggnadens knutar är inklädda med vitmålade knutlådor och fönster- och dörrsnickerier är målade i vit kulör. Vapenhuset, som saknar fönster, har väggar av enkel locklistpanel målad i samma kulör som den övriga byggnaden, **men taket är av papp.** Intill den vitmålade yttre porten i vapenhuset sitter en fattigbössa av järn. På var och en av kapellets båda långsidor finns tre fönster, som vardera består av två bågar med blyspröjsade rutor, alla utrustade med fönsterluckor av trä som står öppna under sommarhalvåret. Östväggen har ett stort fönster med bågformad överdel och luckor anpassade till denna vilket ger denna gavel ett annorlunda formspråk än de övriga sidorna. Taklisten är kraftig och vitmålad. Taket, som tidigare haft papptäckning, har idag **ett tvåkupigt tegeltak.** På taknocken återfinns tre höga järnkors försedda med vindflöjlar med årtal. Norr om kapellets vapenhus och mot kapellets västra vägg står den nuvarande klockstapeln, som är av en för skärgårdskapellen traditionell modell, bestående av två resta träspiror, s.k. fyrskäringar, som bär upp kapellets gjutna klocka samt ett litet pappklätt sadeltak över denna till skydd.

Kapellets vapenhus utgörs av ett litet rektangulärt rum med omålat trägolv och väggfasta brunmålade bänkar mot norr och söder. Väggarna, som utgörs av stående plankor är målade i brun kulör under bänkarna och däröver gråmålade. Taket utgörs av ett vitmålat planktak som är valmat mot väster. I vapenhuset har den nedersta delen av en tidigare klockstapels spira lämnats kvar. Dörren mot kapellet är en äldre kraftig utåtgående vitmålad trädörr med otaliga inristningar med bomärken och årtal. Dörren omges av ett brett dörrfoder i samma kulör.

Golvet i kapellet är ett obehandlat trägolv som består av breda golvplankor. I koret är golvet något högre samt ytterligare ett halvt steg högre innanför altarringen och flertalet korbänkar. Väggarna är klädda med en gråmålad papp och avdelade med en profilerad trälist i fönsterbröstningshöjd. Ovanför denna list är väggarna indelade i fält med gråmålade kolonner. Över porten mot väster återfinns en väggmålning i form av det allseende ögat som blickar ned på betraktarna från mitten av en sol och omgivet av grå moln mot en vit bakgrund. Kapellets fönster har vitmålade profilerade fönsterfoder och i korets fönster återfinns två glastrutor med en inristning utförd av en glasmästare i Hudiksvall på 1700-talet. Taket har vitmålad pappspänning samt tre synliga runda takåsar, som enligt uppgift ska härröra från ett vid Agön strandat skepp.

Detalj av kapellets dörr med mängder av inristningar. Foto 2005-08-22.

Den fasta inredningen utgörs av den slutna bänkinredningen, predikstolen, altaret med tillhörande altaruppsats och altarring.

Bänkinredningen som uppgår till nio bänkar på vardera sidan mittgången är slutna och gråmålade med omålade fotstöd och sittbänkar. Bänkdörrarna har profilerade speglar med brunmålade ramar och fasade hörn. Vid varje avfasning finns en guldfärgad pyramidformad upphöjning. Bänkskärmen närmast koret är försedd med en genombruten ålderdomlig trädekoration i gult, blått och brunt rankmönster. Vid ingången till altaret står två höga träpyramider från 1760-talet i röd och grön kulör placerade på brunmålade underreden. Korbänkarna som står både norr och söder om altaruppsatsen är färgsatt i vit och grå kulör med speglar försedda med brun marmorering. Till höger i koret är kapellets läsarbank

placerad, dvs den plats varifrån den bland fiskarna utsedda läsaren uppläste bibliska texter när inte någon präst var närvarande i kapellet, då endast prästen hade rätt att stå i predikstolen. Läsarbänken som är gråmarmorerad är utrustad med ett genombrutet rankmönster i blå och röd kulör och bakom detta kan årtalet 1765 utläsas, vilket innebär att den tillhör samma inredningsetapp som pyramiderna.

Kapellets interiör från sydväst. Foto: Daniel Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2005-08-22.

Altaret, som står direkt emot östväggen, är byggt av trä och upphöjt på var sida om mittpartiet. Mittpartiet är gråmålat och sidorna försedda med gråmålade speglar som omges av förgyllda ramar och en vitmålad ytterram. På altaret står ett törnebekransat förgyllt träkors och på var sida om detta gråmålade pilastrar med förgyllda ränder som inramar korfönstret. Pilastrarna bär upp ett stort profilerat överstycke med ett änglamotiv och förgyllningar. På kapellets norra vägg hänger en inramad tavla som tidigare varit kapellets altartavla. Altarringen är sammanbyggd med korbänkarna och bildar således en sammanhängande konstruktion tillsammans med dessa. Hörnen på altarringen är avfasade och sidorna är försedda med ett genombrutet mönster målat i grå, vit och gul kulör.

Predikstolen är placerad vid kapellets norra vägg och nås via en kort trappa om fyra steg. Utsidan på predikstolen och predikstolens trapppräcke är utsmyckad med blågrå marmorering, på predikstolen indelad i fält med förgyllda slingor. På predikstolens insida har åtskilliga målare och hantverkare gjort till en tradition att skriva någon rad om vilka arbeten som gjorts i kapellet.

Marken runt kapellet är lätt kuperad och stenig med idel ljung och bärris och enstaka relativt låga tallar. En smal gångstig går mellan kapellet och fiskeläget, där även prästkammaren är belägen. Tidigare var marken kring kapellet mycket öppen, men numer går gränsen för öns skogsmark tiotalet meter norr och väster om kapellet. Ett tydligt tecken på vegetationens förändring är att den uppväxande skogens skugga medför att kapellets solur inte längre ges möjlighet att utvisa tiden. Soluret, som är av sandsten, och som tillkom redan 1680 står uppställt på en hög vitmålad piedestal med randmönster på sidorna. Piedestalen, som sannolikt tillkommit senare, står i sin tur på ett rektangulärt brunmålat träfundament.

Prästkammaren från nordväst. Foto: Daniel Olsson, Läns museet Gävleborg, 2005-08-22.

2.3 Prästkammaren

Under 1700-talet byggdes enligt uppgift en prästkammare vid Agö hamn, men denna byggnad såldes när den nuvarande prästkammaren uppfördes i mitten av 1800-talet. Den gamla prästkammaren finns fortfarande kvar, men är i privat ägo. Den nuvarande prästkammaren är den största av alla prästkammare i Hudiksvalls skärgård och den består av ett stort rum med förstuga. Byggnaden vilar på grundstenar och har stående rödmålad locklistpanel samt vitmålade knutbrädor och snickerier. Dörren som består av en brunmålad pardörr med speglar är placerad mitt på västgaveln och övriga sidor har ett fönster var, samtliga av dessa försedda med vitmålade fönsterluckor av trä. Taket täcks av ett tvåkupigt tegeltak och på nocken tronar en vindflöjel av järn, krönt av en svartmålad tupp. Ett stycke ifrån byggnadens västgavel står en modern vit flaggstång av plast. Den egentliga prästkammaren består av ett stort rum med obehandlat trägolv, gråmålade snickerier, tapeter från 1920-talet och ett vitmålat tak med cirka tre decimeter breda takbrädor, lagda som lockpanel. Längs rummets sidor återfinns

väggfasta träbänkar samt i det sydvästra hörnet en smal säng för prästen att nyttja vid de årligen återkommande prästhelgerna. Förstugan har avdelats i en garderob samt en enklare pentrydel. Prästkammaren har använts både för prästens behov samt för möten i öns hamnförening och fungerar alltså på detta sätt. I rummet förvaras skrifter och handlingar om öns och kapellets historia.

2.4 Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Agö kapell är det största av alla skärgårdskapellen i Hudiksvalls skärgård. Till skillnad från de flesta kapellen i dessa trakter ligger kapellet i detta fall ett stycke från den övriga fiskarbebyggelsen, väl synligt, men ändå inte i något markant höjdläge. Byggnaden har sedan den uppfördes 1660, genomgått ett antal förändringar, främst i och med förlängningen under 1830-talet, men den har trots detta behållit mycket av sin grundstruktur. Vid kapellet återfinns många av de karaktäristiska inslag som återkommer vid fiskarkapellen; närheten till orörd natur, tre järnspiror med årtalsförsedda vindflöjlar, klockstapeln placerad vid västgaveln, fönsterluckor, fattigbössan vid ingången, utåtgående port, läsarbänk och solur. Kapellets interiör är ljus med målade pilastrar på väggarna och ett allseende öga över porten. Interiören präglas dock i hög grad av den fasta bänkinredningen, predikstolen samt altaruppsatsen med tillhörande altarring som i detta kapell bildar en sammanbyggd enhet. Till den fasta inredningen hör även konstnärligt utformade delar från 1700-talet, som exempelvis pyramiderna och läsarbänken. Prästkammaren, som är den största av denna typ i Hudiksvalls skärgård, skiljer sig från övriga i skärgården genom att ha väggfasta bänkar. Sammantaget utgör Agö kapell och prästkammare en mycket välbevarad och särpräglad miljö med många ålderdomliga detaljer och ursprungliga delar.

Att särskilt tänka på vid användning och förvaltning av kapellanläggningen och byggnaderna

- Närheten till orörd mark samt avsaknaden av höga träd runt kapellet är betydelsefull för upplevelsen av anläggningen.
- Soluret väster om kapellet är ett karaktäristiskt inslag och det äldsta bevarade i skärgården.
- Kapellets exteriör är i huvudsak välbevarad till form, detaljer och färgsättning sedan 1830-talets utbyggnad.
- Stommen från 1600-talet är av anmärkningsvärd hög ålder och byggnadshistoriskt intressant.
- Bevarade inristningar på byggnadens stomme och dörr är av stort värde för framtida forskning.
- Den fasta inredningen i form av sluten bänkinredning, altaruppsats och predikstol utgör en sammanbyggd enhet, trots att delarna är av olika ålder.
- Pyramiderna, bänkskärmarnas överstycken samt läsarbänken utgör viktiga delar i interiören med stort konstnärligt värde.
- Prästkammarens exteriör har i stort behållit sin utformning sedan 1840-talet.
- Interiören i prästkammaren är den enda i sitt slag i skärgården som har bevarade väggfasta bänkar.

2.5 Källor, litteratur och övriga uppgifter

ATA, Hälsingland, Hs Hudiksvalls sn, Agö kapell

Forssius, Herman. *Agö kapell*. Kort historik inför 300 årsdagen 7/8 1960.

Hallberg, Olle. Kapellvärd vid Agö kapell. Muntliga uppgifter, september 2005.

Hedlund, Anders. Agön. *Kort historik och beskrivning*. Stencilerad text. 2000-06-26 med ändringar 2005-07-27.

Hedlund, Bengt. *Stugan på Agön*. Stencilerad text, (Agö prästkammare) 2001.

Kilström, Bengt Ingmar. *Fiskarkapellen i Hudiksvalls skärgård*. Ingår i serien Hälsinglands kyrkor XX. Uppsala 1972.

Liasen, Katarina. *Kråkön. Arkeologisk dokumentation*, Läns museet Gävleborg, Gävle 1998.

Läns museet Gävleborg, topografiskt arkiv

Läns museet Gävleborg, ärendearkiv

Länsstyrelsen Gävleborg, Kulturmiljö, ärendearkiv

Myrgren, Bengt. Uppvuxen på Agön. Muntliga uppgifter, september 2005.

Rodenstam, Greta. *Några erinringar inför återinvigningen*. Hudiksvall 1950.

Inventeringsdatum: 2005-08-22.

Inventerare: Daniel Olsson.

Ansvar kulturhistorisk karaktäristik och bedömning: Anna Lindgren och Daniel Olsson.

Rapportsammanställning: Daniel Olsson.